

György Lajos

Tud itt valaki megoldást?

(2. rész)

A „korszerű” gyarmatosítás

Itt nem írhatom le részletesen a gyarmatosítás történetét, a népek kirablását és kiirtását, az eredeti tőkefelhalmozás és a belőle eredő iparosodás folyamatát. A második világháború után a gyarmatosítás régi alakja megszűnt, és kialakult annak új módszere. A régi gyarmatot „fejletlennek” nyilvánítva az „első világ” egyetemien kinevelték annak új értelmiségét, megjelentek a gazdasági tanácsadók, fölszámolták a korábban működő helyi termelési módot, visszafizethetetlen kölcsönöket folyósítottak, s ezzel elérték, hogy a „harmadik világ” elsősorban az ipari országok számára fontos termékeket állítson elő (faanyag, kávé, kakaó, földimogyoró, virág stb.). Idegen szokásokat, értékrendet és eszméket honosítottak meg, eltörölték a gazdasági és kulturális hagyományokat, egyes nyelveket is.

Létrejött egy újabb tőkefelhalmozás és ezzel párhuzamosan a világ óriásvállalatok közötti felosztása. Egységessé válik a világ gazdasága – ezt nevezik büszkén globalizációnak. Össze-vissza szállítgatnak mindenfélét, élelmet, faanyagot, hulladékot. A holland burgonyát elviszik Olaszországba, ahol megtisztítják, aztán visszaviszik Hollandiába, ahol zacskós sült krumpli készül belőle. Egyik országban elkészül a „kindertojás”, a másikban belerakják a kis műanyag himmi-hummit, a harmadikban becsomagolják. Mongóliában, ahol 25 millió tejelő tehen van, az üzletekben főleg német vajjat lehet kapni. Kenyében a holland vaj felébe kerül, mint a hazai. Ebben a lehetetlen helyzetben az egyének gyakran rákényszerülnek, hogy olyan termékeket vásároljanak, amelyeket sok ezer mérföldről szállítanak – gyakran szükségtelenül. Érdemes megnézni a magyar üzleteket: chilei zöld alma, holland vaj, külföldi napraforgómag-olaj, német müzlik és kekszek, francia és dán sajtok tömege, osztrák babapiskóta, olasz szalámi, és még sok ezerféle itthon is termelt vagy gyártott árucikk kínálja magát a polcokon.

Ennek az új világgyarmatosításnak alapelve a pénz, áru és munkaerő szabad mozgása, de ebből csak az első kettő valósul meg. A vállalatok nemzetek feletti, kedvükre változtatják központjaikat, oda települnek, ahol számukra a legkedvezőbbek az adózási feltételek.

Mit jelent a „globalizáció” a gyakorlatban? A „szabad kereskedelem” nem teszi lehetővé, hogy egy ország védővámokkal segítse saját honi termelését. Arra törek-szenek, hogy minden ország csak néhány árucikket állítson elő, és minden egyebet máshonnan hozzon be. Ma a világon megtermelt kávé 84 százalékát, a hal 38 százalékát, az alumínium 47 százalékát, a vasérc 40 százalékát, a nyersolaj 46 százalékát az egyes országok kiviteltre termelik.

A szállítások környezeti hatásai elviselhetetlenek. Az Európai Unió egy munkacsoportja kiszámította, hogy

az európai egységes piac következtében a határokon átmenő egyre nagyobb térfogatú szállítások 30-50 százalékkal növelik a légszennyezést és a zajt. A kereskedelem növekedése miatt világszerte új autópályák, repülőterek, kikötők, raktárak épülnek.

Korábban léteztek szabályok a munkavédelem, a munkanélküliek, a szegények, az öregek, a betegek, a helyi közösségek, a helyi gazdaságok érdekében. A vállalatok nem kedvelik ezeket, mert csökkentik versenyképességüket, tehát igyekeznek mindezt a lehető leggyorsabban fölszámolni. Ez sok helyen folyamatban van, az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában is. (Működött például egy „Szabályozást enyhítő munkacsoport”, amelynek az volt a célja, hogy felszámolja a munkások biztonságát célzó intézkedéseket, csökkentse a fogyasztási cikkek biztonsági ellenőrzését, gyengítse a környezetvédelmet.)

Bolygónk urai már nem a kormányok, hanem a nemzetek feletti vállalatok, például a hadi-, az olaj-, a vegyipar, azok részvényesei, a „világállam” új vezetői.

A „főáramlat” sajtójából, a vállalatok által támogatott lapokból és műsorokból megtudjuk, hogy a „globalizáció” csodálatos dolog, amely elhozza számunkra a világállamot és a világbékét. Megvalósul a világnyelv, az egységes kultúra, egyformán fogunk gondolkodni a világon mindenkint. Nagyszerű eszközük a tévé, amely követendő példaként már az eszkimóknak vagy az ausztráliai bennszülötteknek is bemutatja a csodálatos nyugati világot, de azt is, hogy az új állam fegyveres ereje miként bünteti meg azonnal és könnyörtelenül a lázadókat.

Noam Chomsky gyakran ír és szól arról, hogy a gazdasági hatalom teljes mértékben uralja a tájékoztató eszközöket, a legtöbb ember csak egyetlen véleményt ismerhet meg az újságokból, a tévéből. Ő maga, korunk legnevesebb és legtöbbet idézett nyelvésze főleg csak kis, közösségi rádiókban, egyetemi lapokban szólalhat meg...

A világgyarmatosítás szellemi folyamat is. Terjesztik a nyugati civilizáció szennyét, feledésbe merülnek a helyi vallási, erkölcsi tanítások, kihálnak a helyi nyelvek, a korábban még megmaradt kulturális kincseket elrabolják, meghonosítják a fogyasztói életmódot.

Fentebb említettem az iskolák, a környezeti nevelés jelentőségét. Ellenfeleink is fölismerték ezt. Nemcsak az üzleti világ iskolákba való benyomulásáról van szó, hanem annál jóval mélyebb jelenségekről is. Egy kanadai lapban olvasom David Stratman sorait: „A legutóbbi törvényjavaslat Ontarióban nemcsak lefaragja a költségvetési támogatást, rákényszerítve az iskolákat arra, hogy elfogadják a vállalati 'partnerek' segítségét, hanem olyan reformokat is terveznek, amelyek aláássák a közjó eszméjét: a közösségi kapcsolatokat elszigetelt egyének versengésével helyettesítik. A rangsor előtérbe kerülése az osztályban támadást intéz a diákok közötti

barátság ellen, és az oktatást győztesek és vesztesek közötti játszmává fokozza le. Az új tantervek segítenek úgy alakítani a gyerekeket, hogy megfeleljenek a vállalatok igényeinek. A közoktatás elleni támadás célja, hogy megtörje a fiatalok önbizalmát, és így később az egyre egyenlőtlenebb társadalomban a gazdasági rendszer helyett önmagukat okolják a nem megfelelő munkáért. A 'reform' átalakítja a fiatalok elvárásait, és így elfogadják helyüket az új világrendben. A közoktatás elleni támadás egy széles körű stratégia része, amellyel erősítik az üzleti világ uralmát a társadalom felett. Mindez az átlag kanadai ellen irányuló támadás, melynek célja, hogy az embereket megfélemlítsék és ellenőrizhetőbbé tegyék. Célunk a demokráciáért való oktatás létrehozása. Így bátoríthatjuk a nagy elvárásokat, az együttműködést, az egyenlőséget, de nem a versengést és az egyenlőtlenséget. Sem a kapitalizmus, sem a kommunizmus nem demokratikus. Miután az utóbbi összeomlott, feladatunk egy valóban demokratikus alapokon álló társadalom létrehozása, ahol nem az embereket igazítják a gazdaság igényeihez, hanem fordítva.” Az idézet igen jó helyzetképet ad.

Példaként természetesen nem kell Kanadába mennünk. Jól ismert a magyar Xénia Láz Egyesület, amely egy tévésorozattal együtt igyekezett szolgálni a globalizációs gondolkodás, a mindenekfeletti piaci szemlélet, sőt a pártpolitika behatolását az iskolákba.

Kereskedelmi szerződések, egyezmények

A kialakított rendszert az Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) aláírásával intézményesítették. Ezt a szerződést újabbak követték. Az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Szövetség (NAFTA) az Egyesült Államok előnyös helyzetét biztosítja. Egyes ipari üzemei a szerződés alapján áttelepednek

Mexikóba, ahol szabadon szennyezhetnek, nagy a haszon, mert olcsó a munkaerő, és a gyárosoknak nem kell holmi szakszervezetekkel vitatkozniuk.

A nagyvállalatok a kormányokkal is eredményesen szembeszállnak, ha azok törvényei korlátozzák tevékenységüket. Csak két esetet említek. Az egyik abból eredt, hogy a delfinek is szeretik a tonhalat, ezért egyes országok halászai irtják őket. A Kereskedelmi Világszervezet (WTO) már a GATT-tal ellentétesnek, törvénytelennek nyilvánította az Egyesült Államok tengeri emlősöket védő törvényét, amelyik korlátozza a megölhető delfinek számát azokban az országokban, amelyek tonhalat szállítanak nekik.

Egy másik történet az Ethyl nevű gyár készítményéről, a metil-ciklopenta-dienil-mangán-tricarbonil (MMT) nevű, az ólom helyett használt kopogásgátlóról szól. A vegyületből fölszabaduló mangán bejut a szervezetbe, károsítja az idegrendszert, Parkinson-kórra emlékeztető mozgászavarokat, súlyos kórképet okoz. Kanadában forgalomban volt, majd a parlament 1997 áprilisában betiltotta. Azonban 1994 óta a NAFTA-szerződés értelmében a vállalatok beperelhetik a kormányokat, ha azok gátolják a kereskedelmet. Az Ethyl elmaradt haszna miatt be is perelte a kanadai kormányt, és mert „a parlamenti vita során ártottak a jó hírüknek”. Az Ethyl a NAFTA-hoz fordult. A kanadai kormány nem bízva a per megnyerésében, beleegyezett az MMT árusításába, 13 millió dollár kártérítést fizet a vállalatnak, és ezzel félrevezeti a polgárait, közölve, hogy „az MMT nem jelent kockázatot az egészségre”.

Végül az egyelőre meghiúsult *Sokoldalú Beruházási Egyezményt* (Multilateral Agreement on Investment, MAI) kell bemutatnunk. A tőkés társaságok „örökre” biztosítani akarva a hatalmukat, újabb lépésre készültek. A befolyásuk alatt álló OECD-országok (Magyarország is egyike e 29-nek) a legnagyobb titokban elkészítették új, életveszélyes tervüket, a MAI-t. Erről sokáig a parlamentek sem tudtak, úgy kezelték, mint a nukleáris titkot, a főáramlati sajtó csak igen ritkán vett róla tudomást.

Melyek lettek volna a MAI céljai? Biztosítani a külföldi cégek legalább egyenlő elbírálását a hitelek és adózási kedvezmények tekintetében, és ezzel megerősíteni a külföldi beruházók biztonságát; lehetővé tenni a tőke szabad mozgását, természetesen az adott országból való kivitelét is, hogy a beruházók bármit és bárhol korlátok nélkül vásárolhassanak, eladhassanak; meggátolni a befektetők jogainak bármiféle korlátozását; megakadályozni az emberi egészség vagy a környezet érdekében történő bármiféle kivételezést.

A kormányok megkötötték volna a saját és utódaik kezét, teljes gazdasági kiszolgáltatottságukat a nemzetközi jog biztosította volna. A terv szerint a kormányokat a vállalatok is bíróság elé idézhetik. Az aláíró ország 5 évig nem léphet ki, és felmondás esetén a vállalt kötelezettségek 15 (!) éven át érvényben maradtak volna.

A tervezett egyezmény szövegét egy kanadai szervezet kiszivárogtatta, 1998 elején rátette a világhálóra, és a kemény mozgalmi összefogás hatására létrejött világméretű tiltakozás miatt az OECD 1998 őszén, három évi tárgyalás után kénytelen volt feladni képtelen rémálomát.

A MAI ellen korábban soha nem létezett összefogás valósult meg. Zöld csoportok, szakszervezetek, emberjogi aktivisták, több kommunista párt, az Egyházak Világtanácsa (EVT) különös, hatékony együttműködést valósított meg. Az EVT levélben figyelmeztette 332 tagegyházát az egyházak felelősségére. Aggodalmukat fejezték ki a szerződésnek a környezetre, a munkafeltételekre és az emberi jogokra gyakorolt hatásai miatt. (Voltak olyan egyházi csoportok Magyarországon is, amelyek napirendre tűzték a MAI és a globalizáció kérdését.)

A tanulság kettős. Egyrészt hihetetlenül fontos a széleskörű összefogás, másrészt van remény az „egyházak zöldülésére” is.

Feiler József számol be arról, hogy az öröm még korai volt, mert 1999 januárjában az Európai Unió és Japán közölte, hogy mindent megtesznek egy, a MAI-hoz hasonló befektetési rendszer megindításáért a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) égisze alatt. 2003-ra átfogó befektetés-szabályozást akarnak létrehozni. A WTO eddigi gyakorlata nem sok derűlátásra ad okot.

A dolgok azonban egyelőre másként alakultak. 1999 decemberében Seattle városában összeült a WTO-világtanácskozás, amelyre a WTO ellenzői – környezetvédők, harmadik világbeli mozgalmak, szakszervezetek – igen jól felkészültek. A vállalati világ is látta a veszélyt. A Financial Times-ban és másutt már jóval a tanácskozás előtt a zöld mozgalommal, a világhálón alapuló szervezettségükkel és felkészültségükkel riogatták a résztvevő küldöttségeket. A városban mintegy 1200 szervezet 50 000 tüntetője ellen a rendőrség barikádokkal, könnygázzal, borspermettel, gumilövedékekkel védekezett, kijárási tilalmat rendeltek el, és be kellett vetni a nemzeti gárdát – odahaza először a vietnami háború óta. 3-400 embert tartóztattak le, akik napokig várták bírósági ítéletüket.

Ez természetesen nem segítette elő a tanácskozás sikerét – de az alapvetően azért volt eredménytelen, mert az Egyesült Államok, az Európai Unió, a harmadik világ és az egyes országok gazdasági érdekei összebékíthetetlennek bizonyultak. Tudnunk kell azonban, hogy a nemzetek feletti vállalatok nem adták még fel világyarmatosítási terveiket. Reméljük, hogy Seattle valamiféle elágazási pontot jelent.

Lehet-e valamit tenni? Garrett Hardin neves amerikai ökológus írja: „Nem nyerhetsz, nem érhetsz el döntetlent, a játékból nem lehet kiszállni.” Valóban így lenne? Ezt a játszmát nem mi kezdeményeztük. Új játszmát kell kezdenünk, ahol mi osztjuk a lapokat.

Szerencsére nemcsak a gazdasági rendszer, hanem a zöld mozgalom is világméretűvé válik, s kemény küzdelmet folytat. Nemcsak a MAI elleni küzdelemről számolhatunk be. Naponta olvashatunk határozott és sikeres fellépésekről. Szembeszállnak a világ minden táján az erdőket letaroló vállalatokkal, aminek előállítás, fogház, sőt Kaliforniában nemrég emberhalál lett a következménye. Olvastunk arról is – természetesen nem „központi napilapjainkban”, hogy Angliában négy nő betört a wartoni repülőgépgyárba, és néhány kalapács segítségével tönkretett egy Hawk hadirepülő – egyet abból a huszonnégyből, amelyeket Nagy-Britannia Indonéziának akart eladni, s amelyeket Kelet-Timor ellen

használtak volna fel. A kár kétmillió angol font. A liverpooli bíróságon felelősségre vonták őket. A per a felmentésükkel végződött, azzal az indoklással, hogy tettük nagyobb szerencsétlenséget és bűncselekményt előzött meg, szabadon távozhattak!

A nemzetek feletti világhatalma ellen erősíteniünk kell a mozgalmat, az összefogást, szövetségeseiket kell keresnünk, és kapcsolatokat kell kialakítanunk. Tudjuk, hogy a történelem folyamán minden nagy birodalom összeomlott, össze fog omlani minden idők legnagyobb birodalma, a nemzetek felettié is. Az épület falán már mutatkoznak a repedések, a gazdasági válság már több országot nyomorba, kétségbeesésbe, lázadásba, polgárháborúba taszított.

Amikor a birodalmak összeomlottak, a falvak fennmaradtak. Ez a világbirodalom is össze fog omlani. Mindent meg kell tennünk ennek érdekében, kicsiny és nagyobb dolgokat. Nélkülünk, dolgozók és fogyasztók nélkül a megteremtett látszólagos gazdagság semmit nem ér.

De vajon miért cselekszünk, miért szórjuk a homokot a gépezetbe? Tudunk-e jobbat helyette? Van-e más út?

A megoldás: egy harmadik út

A harmadik út mindig azok útja volt, akik újat kerestek. Sakyamuni útja, aki elhagyta apja kastélyát, és Buddha lett. Jézus útja, aki azt mondta, hogy ne gyűjtsetek kincseket, és nem akarta a hatalmat. Assisi Szent Ferencé, akinek nem kellett apja vagyona, biztonsága. Az anabaptistáké és a kvékereké, akik sosem fogtak fegyvert senkire. A kis vallási közösségeké, a Bárkáé, a Bokoré. A nem vallásos, de mégis hívő, az igazságot, üdvösséget vagy megvilágosodást, Istent kereső egyének és közösségek útja. Azoké, akik elhagyják a Várost, akik nem akarják Mammont, a pénzhatalmat szolgálni. Akik nem birtokolni, hanem létezni akarnak. Ne aggódjatok! Ez a harmadik út itt van a Földön!

Sokan azt hiszik, hogy az valamiféle magyar, nemzeti út, holott bárkié és mindenkié a világon, egy biztosan járható út. Igaz, hogy sokat hivatkozunk Németh Lászlóra, aki 1943 augusztusában a balatonszárszói Soli Deo Gloria összejövetelel így szólt: „Tegyük fel, hogy van Új-Guineában egy párt, amely azt vallja, hogy Új-Guineának az angolokénak kell lennie. A másik szerint Új-Guinea csak a hollandok alatt lehet boldog. S most feláll valaki, és azt kérdezi: Nem lehetne Új-Guinea a pápuáké? Ez a harmadik oldal”.

1994-ben már mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar politikai pártoknak nincs jövőképük. Csak az Európai Közösség, a piacársadalom útját látták maguk előtt. Harmadik útról már senki sem beszélt, pedig annak a lehetőségéről néhány évvel korábban többen meg voltak győződve.

Már a nyolcvanas évek legvégén írta *Czakó Gábor*: „A nyers kapitalizmus elszabadítása előtt szemügyre kéne venni, adódhatnak-e előnyök elmaradottságunkból.” Vagy: „Ha a magyar társadalomnak sikerülne illő helyére visszaállítani a tudást és az erkölcsöt, gazdaságunk hamarosan elérne akár valami századfordulós kapitalizmus-szintet is. De onnan hova? A korlátlan növekedés zsákutcájába? Ahonnan kifelé igyekeznek azok, akik a kor idejét élik, és keresik azt az utat, amelyen nemcsak a gazdasági élet, de a Föld élete is megőrizhető.”

Ugyanő 1995-ben már keményebben fogalmazott: „Az Antall–Boross–Horn kormányzat abban egy, hogy az áldozatnak szánt harmadik világból a világgylkosok közé szeretné bevinni az országot. Nemes terv. Szívmengető és népszerű. Ugyan ki nézi, hogy ezen az úton előbb-utóbb mindenki áldozattá lesz? Az igazi kérdés: Van-e harmadik út? Esetleg csakis harmadik út létezik? Bizonyos, hogy az a tehetségében és szorgalmában bízó nép találhat rá, amelyik elég bátor megkeresni.”

Az új gyarmatosítás világméretű központosítást jelent, aminek ellentéte a kis területi egységek önállóodása. A lehető legnagyobb mértékig törekednünk kell a tájegységek önálló termelésére, a helyi mezőgazdaság, ipar, kereskedelem fejlesztésére, nem adhatjuk föl a földrajzi és kulturális hagyományokból folyó termelési módunkat, terményeinket, ősi növény- és állatfajainkat, helyi tejüzemeinket, vágóhidainkat, pékségeinket, sörfőzdéinket, s hasznos lehet a helyi energiatermelés. Az ilyen fejlesztések munkaalkalmat is teremtenek.

A harmadik világ tönkretételében igen nagy szerepe volt annak, hogy a táj és éghajlat jellegének megfelelő ősi termelési módokat és eljárásokat idegen nyomásra monokultúrákkal cserélték fel, s a biológiai-kulturális sokféleségük elvesztése fő oka volt elszegényedésüknek, eladósodásuknak, éhezésüknek. A tanulság, hogy minél inkább elfogadjuk a ránk erőltetett, tőlünk idegen gazdasági, termelési szokásokat, módokat, feladatokat, annál inkább kiszolgáltatottak leszünk, annál inkább biztosítjuk gyarmati helyzetünket.

A globalizációt bíráló irodalom mennyisége hatalmas, de a „harmadik út” keresésével ma kevesen foglalkoznak. Alapvetően erről szólnak *E. F. Schumacher* előadásai és írásai (*A kicsi szép*), aki hívő keresztény léte „buddhista közgazdaságtan”-ról írt. Itt a harmadik úttal kapcsolatban két kevésbé ismert szerző munkáit ismertetem.

Wendell Berry amerikai költő, vidéki termelő és bölcselő, a vidéki, paraszti közösségekkel foglalkozik. Leszögezi, hogy a világ kétpárti rendszer: az egyik a globális gazdaság pártja, a másik a helyi közösségeké. A parasztok száma fogy, a mezőgazdaságnak nincs szavazata, már nem számítanak, nem is számolnak velük. A bankok nem támogatják a kis vállalkozásokat, a kis, családi gazdaságok tönkremennek. Szétrombolják a falusi közösségeket, a falu nem kap segítséget a saját (hivatali, oktatási stb.) intézményeitől sem. A jövő szomorú, mert a nemzetek feletti vállalatok a természetet megőrző kultúrákat és a falusi életet lehetetlenné fogják tenni. Ez mezőgazdaságon túli világ lesz, s egyben demokrácián túli, valláson túli, természetén túli s emberen túli.

A helyi közösségek pártja meg akarja őrizni a helyi természetet és egészséget, helyi termékeket akarnak eladni a helyi fogyasztóknak.

Miként kell működni Berry szerint egy fönnttartható helyi közösségnek? Mindig a helyi szükségleteket kell először kielégíteni, s csak utána juthat a termékekből a közeli városnak, csak az után távolabbiaknak; kisméretű üzleti és ipari tevékenységre van szükség; minél inkább helyi energiaforrásokat használjunk; a pénznek a lehető legtovább a közösségen belül kell körben forogni, lehetőség szerint helyi pénzt kell használni, legyenek helyi kölcsönök és cserekereskedelem, s a falusi

közösség legyen mindig kapcsolatban a közeli város közösségi gondolkodású lakosaival.

A központ nélküli gazdaság csak fokozatosan valósítható meg; ez olcsóbbá tesz mindent a raktározási, hűtési, szállítási, hirdetési költségek nélkül, s jobb lesz a termékek minősége.

Ha egy közösség életben akar maradni, akkor meg kell védenie magát a globális gazdaságtól – mondja tanulmányában *Wendell Berry*.

Teljesen hasonló célokat lát maga előtt *Helena Norberg-Hodge*, aki Berryhez hasonlóan a falvak fenntartása mellett érvel. A Föld lakosságának többsége – főleg a harmadik világban – a falvakban él. A városok fejlesztése járhatatlan út, azokban munkanélküliség uralkodik és milliányi hontalan él a nyomortanyákon.

A nagyvárosok hallatlanul forrásigényesek. A központosított rendszerek erősebben károsítják a környezetet, mint a kisléptékű, helyhez alkalmazkodott termelés. Az élelmet, a vizet, az építőanyagot és az energiát nagy távolságból hozzák nagy energiaigényű létesítmények révén; a hulladékot szintén távolra szállítják vagy a környezetre terhelő módon elégetik. Azonban – mint írja – egy városiasodott területen is lehetséges a kapcsolatteremtés, létre kell hozni a kisebb közösségek hálózatát.

Fontosnak tartja a mozgalmi részvételi demokráciát (*Roszak: Legyél a folyamatok résztvevője!*), s a vállalatok politikai hatalmának a visszaszorítását. Részletesen kifejti, hogy nem az autópályák építését kell támogatni, hanem a helyi közlekedést, a kerékpározást és a vasutat; nem az óriás erőművek építését, hanem a megújuló energiaforrások fejlesztését, a mezőgazdaság területén is a kisléptékű termelést; a kis piacokat kell fenntartani, nem bevásárlóközpontokat építeni.

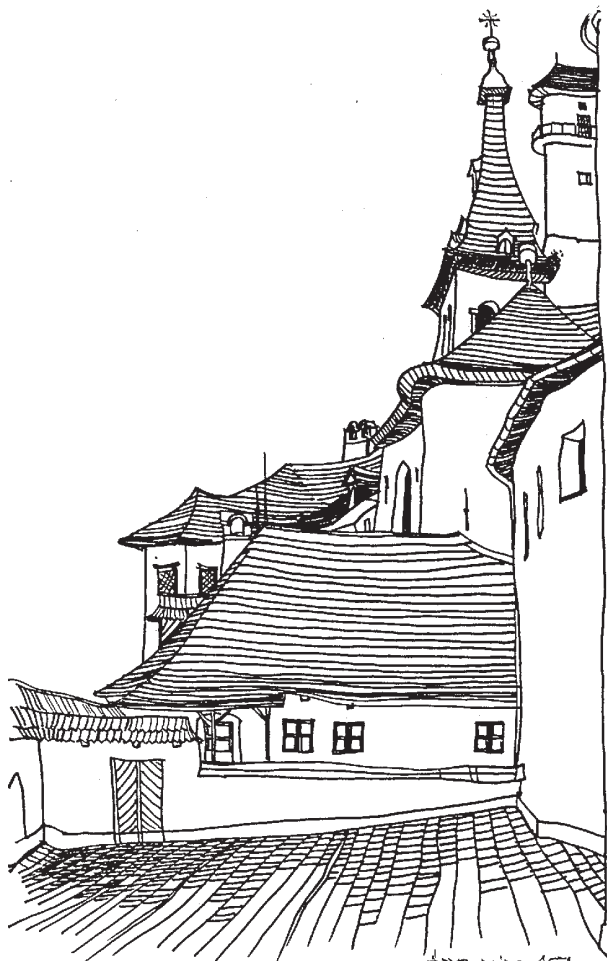
Alapvetően meg kell változtatni az adórendszert, ezzel segítve a helyi termelőket, munkahelyeket teremtve, előnyben részesítve az embereket a gépekkel szemben. Az energiafelhasználás megadóztatása is a kisléptékű, emberi munkán alapuló vállalkozásoknak kedvezne.

Norberg-Hodge végül ismerteti a már létező helyi kezdeményezéseket, amelyek a folyamatot alulról segíthetik elő, hiszen nem létezik egyetlen megoldás. Sok példát említ, ilyenek például a közösségi hitelintézetek; a „vásárolj helyi terméket” mozgalmak; a saját nemzeti vagy tájegységi kis vállalatok intézményes támogatása a nemzetközilekkel szemben (például fellépés az étkeztető hálózatok és a bevásárlóközpontok ellen); a helyi pénz bevezetése, amelyet több helyen, még az Egyesült Államok nyolc államában is használnak kisebb településeken. Nagy-Britanniában dolgozták ki a Helyi Cserkereskedelmi Rendszert (*Local Exchange Trading Systems, LETS*), hasonló „talentum-rendszer” már Magyarországon is működik. A lényege, hogy a szolgáltatásokat és javakat egy helyi rendszerben elcserélik egymással. Másutt kölcsönös-köz-tárakat létesítenek. Érdekes a Közösségleg Támogatott Mezőgazdaság (*Community Supported Agriculture, CSA*) mozgalom, amely révén a városi fogyasztók közvetlen kapcsolatba kerülnek egy közeli termelővel. Egyes esetekben a fogyasztó előre megveszi az egész évi termést, megosztva a kockázatot a termelővel. Ez a rendszer gyorsan terjed Európában, Észak-Amerikában, Japánban. Ez is a társadalmi önszerveződés egyik alakja.

Ehhez újra föl kell fedezni a közösségekben jelen lévő pszichológiai előnyöket, a másokkal való kapcsolatokat. Fel kell ébreszteni az emberekben a lakóhelyhez tartozás érzését. A hely átérzése azt is jelenti, hogy segítünk magunknak és gyermekeinknek észrevenni az élő természetet, hogy újra kapcsolatot teremtsünk élelemforrásainkkal, fölfogjuk az évszakok változásait, a növény- és állatvilág sajátosságait.

Norberg-Hodge nem foglalkozik korunk egyik nagy kérdésével, a népességrobbanással, de nyilvánvaló, hogy a helyi közösségeknek nagy szerepük lehet a népesség számának az alakításában, több esetben a csökkenés, máskor a növelés érdekében. Ez csak részben múlik a nők iskolázásán és a fogamzásgátló módszerek ismeretén, nagy szerephez jut ebben a közösség által kialakított szabályozás, szokásjog és erkölcs.

Fontosak ezek a sorai: „Ha megértjük, hogy a dolgok között sok milliárd kapcsolat létezik, nem a válság tüneteire irányozzuk erőfeszítéseinket, hanem az alapvető okokra összpontosítunk. Olyan látszólag össze nem függő kérdések, mint az etnikai erőszak, a víz- és légszennyezés, a családok szétbomlása, a kulturális szétterjedés a felszín alatt szoros kapcsolatban állnak egymással. Egy ilyen felismerés pszichológiailag ad erőt. Ha ugyanis a látszólag összefüggéstelen kérdések litániájával állunk szemben, az nyomasztó lehet a számunkra, de ha megeljük a kapcsolódási pontokat, akkor stratégiánk sokkal célra irányulóbb és hatékonyabb lehet. Nem külön-külön kell foglalkoznunk az egyes kérdésekkel, hanem a jó fonalat kell megragadnunk, és ezzel az egész rendszerre hatni.”

A fenti két szerző elsősorban a faluval foglalkozik, Berry utal a falu és a közeli város kapcsolatára, Norberg-Hodge határozottan károsnak tartja a (nagy)városok létét. Kétségtelen, hogy ha a vidék élete jó irányban fejlődik, több munkaalkalmat nyújt, megindul a visszavándorlás. A városok természetesen nem fognak eltűnni, de változhat a városi élet is. Az ipari országokban sokan a városban élve is hátat fordítanak a fogyasztás-központú szemléletnek, meg akarnak szabadulni a vállalatoktól való függéstől, s vállalják a kisebb jövedelmet, az önkéntes egyszerűség szellemében előnyben részesítik az emberi, társadalmi kapcsolatokat. A kölcsönös segítség, közös gyereknevelés, klubélet, helyi cserekereskedelem talaján alakuló laza, közösségnek még nehezen nevezhető hálózatok sok emberre gyakorolnak vonzást. Tény, hogy egy lakótelepen az emberek kevésbé ismerik egymást, nehezebben szerveződnek közösségek, mint vidéken.

Mutatkoznak-e Magyarországon a harmadik útnak valamiféle csirái? Kétségtelenül jelen vannak, ha tevékenységük visszhangja nem is túl nagy. Egyre több közgazdász foglalkozik a jelenkori kapitalizmus bírálatával, például a GDP/GNP fogalmának korszerű értelmezésével, magával a harmadik úttal. Fontos munkákat fordítottak és fordítanak le (E. F. Schumacher, David Korten, Helmut Creutz stb.), előadásokat, találkozókat szerveznek, működik nálunk is egy keresztény gazdaságtant hirdető és kicsiny méretekben azt megvalósító szervezet (HIFA, Hilfe für Alles). (Az ökofalvokról már írtam).

Kevesen tudnak minderről, a tájékoztató eszközökben ezek kevéssé jutnak nyilvánosságához. Olykor még ők maguk sem tudnak a többiekéről, a külföldiekéről, a jó példáról. Pedig nagyon fontos a kölcsönös kapcsolatok kialakítása, az összefogás, egy erős háló szövése. Furcsa ellentmondás: a világtól elvonuló, a természet közelében élő emberek nem utasítják el korunk számítógépes hálózatait, ha ezek jó lehetőséget adnak az egymással való kapcsolattartáshoz. Ha saját rendszert, hálózatot építünk, ki vagyunk téve a velünk ellenséges kalózok káros behatolásának, rendszereink lerombolásának. Ám egy újfajta tudatosság kialakításához, akár csak a közös és mielőbbi cselekvéshez szükség van ilyen rendszerre.

Nem biztos, hogy van megoldás, de tudnunk kell, hogy a káosz állapotában nem a szokott módon érvényesek az okság törvényei – „a pekingi pillangó szárnyának mozgatása megváltoztathatja New York következő hónapi időjárását...” Ha így van, ne rágódjunk azon, hogy mekkora a valószínűsége a pusztulásnak, illetve a válságból való kijutásnak, hanem tegyük a dolgunkat!

El kell jutnunk egy újfajta tudatossághoz. Ez nem megy máról holnapra, ideje rálépnünk erre az útra. A tudati változás visszahat anyagi világunkra.

Mindig vannak olyanok, akik világosan látják a bajokat, de nem bele a reménytelenségbe. Nekik ajánlom azt a mondatotörődnek, amelyet a hagyomány Luthernek tulajdonít: „Ha vége lenne is holnap a világnak, én ma mégis ültetnék egy almafacemetét.” Minél többet teszünk, minél több fát ültetünk el, annál inkább alakul saját és környezetünk új tudata: Tennünk kell a kis dolgokat, a távolabbi célt sosem feledve!

(Vége)